

Mutlak Bir Temel Hak Olarak Masumiyet Karinesi*

Değerli Katılımcılar,

Öncelikle hepinizi en içten duygularımla, saygıyla selamlıyorum.

Konuşmamın başında bu yıl 10. kez düzenlenen festivalin başarılı geçmesini diliyor, organizasyonda emeği geçen herkesi tebrik ediyorum.

Ayrıca bu yılki konu seçiminden dolayı da sizleri kutluyorum. Özellikle internet ve sosyal medya kullanımının yaygınlaşması, masumiyet karinesinin korunmasını günümüzde çok daha önemli hâle getirmiştir.

Diğer temel haklar gibi, masumiyet karinesinin de uzun ve zorlu bir tarihi serüveni var. Birçok coğrafyada bir zamanlar suçluluk karinesi hâkimdi. Arthur Schopenhauer, Avrupa'da 15. yüzyıla kadar suç isnadı altındaki bir kişinin suçsuz olduğunu yeminli şahitlerle ispatlaması gerektiğini, bu şahitleri bulamadığında Tanrı'nın yargısının devreye girdiğini, bunun da düello çağrısı olduğunu belirtir.¹

Masumiyet karinesi uzun mücadeleler sonunda İkinci Dünya Savaşı'nın ardından evrensel ve bölgesel insan hakları belgelerinde yerini almaya başlamıştır. 1948 tarihli Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi (m.11/2) ve 1950 tarihli Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (m. 6/2) masumiyet karinesini adil yargılanma hakkının bir unsuru olarak belirlemişlerdir.

Türkiye'de ise masumiyet karinesinin kökleri Osmanlı Devleti'nin son döneminde hazırlanan Mecelle'ye uzanır. Mecelle'nin 8. maddesinde "*Berâet-i zimmet asıldır*" hükmü yer alır. Buna göre asılan kişinin borçsuzluğudur. Bir kişi birinden alacağı olduğunu ileri sürüyorsa bunu ispat etmek durumundadır. Kısacası iddiacı iddiasını ispatla yükümlüdür. Medeni hukuk metni olan Mecelle'de yer alan bu ilke ceza hukukuna masumiyet ya da suçsuzluk karinesi olarak geçmiştir.

Bugüne geldiğimizde Anayasa'nın 38. maddesinde "*Suçluluğu hükmen sabit oluncaya kadar, kimse suçlu sayılamaz*" denmektedir. Diğer yandan Anayasa koyucu masumiyet karinesini olağanüstü durumlarda dahi sınırlandırılmayacak mutlak bir ilke olarak kabul etmiştir. Anayasa'nın 15. maddesine göre savaş, seferberlik ve olağanüstü halde dahi "*suçluluğu mahkeme kararı ile saptanıncaya kadar kimse suçlu sayılamaz*".

Saygıdeğer Katılımcılar,

Anayasa Mahkemesi gerek norm denetiminde gerekse bireysel başvuruda masumiyet karinesinin yorumuna ve uygulanmasına ilişkin önemli kararlar vermiştir. Anayasa Mahkemesi suçsuzluk karinesini “*hakkında suç isnadı bulunan bir kişinin, adil bir yargılama sonunda suçlu olduğuna dair kesin hüküm tesis edilene kadar masum sayılmasını güvence altına alan temel bir hak*” olarak tanımlamaktadır.²

Anayasa Mahkemesi, masumiyet karinesiyle ilgili bireysel başvurularda bu temel hakkın sağladığı güvencenin iki yönüne işaret etmektedir. Birincisi suç isnadı altında olan kişinin suçluluğu mahkeme kararıyla sabit oluncaya kadar suçsuz olduğunun kabulü gerekir.

Masumiyet karinesinin ikinci yönü ise hüküm sonrasına ilişkindir. Buna göre ceza yargılaması mahkûmiyet dışında bir kararla sonuçlandığında kişinin suçlu görülmemesi, özellikle hakkında verilen beraat kararının sorgulanmaması gerekir.

Anayasa Mahkemesi Genel Kurulu'nun verdiği iki kararla masumiyet karinesinin bu iki yönünü kısaca açıklamak istiyorum. Öncelikle belirtmek gerekir ki, her iki yönüyle de masumiyet karinesi ihlallerinde yargı organlarının gerekçesi ve kullandığı dil belirleyici olmaktadır.

Bilindiği üzere, bir eylemle ilgili ceza davasının varlığı veya sonuçlandırılması, aynı eylemle ilgili hukuk davası veya idari dava yürütülmesine engel değildir. Ancak ceza davası devam ederken veya beraat sonrasında, eş zamanlı olarak yürüyen ya da daha sonra başlayan davalarda bir kişinin suçlu gösterilmesi, beraat kararının sorgulanması veya hakkında şüphe uyandırılması masumiyet karinesini ihlal edecektir.

Masumiyet karinesinin birinci yönüyle ilgili olarak Mahkememiz *S.M.* kararında hakkında hem ceza soruşturması hem de 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun uyarınca tedbir süreci yürütülen başvuruçunun şikayetini değerlendirmiştir.

Mahkeme başvuru hakkında, verilen tedbir kararında ve buna yapılan itiraza ilişkin kararda *şiddet uygulayan* ifadesinin kullanılmasının, başvuruçunun ceza soruşturmasına konu eylemi işlediği izlenimini doğurması nedeniyle masumiyet karinesinin ihlal edildiğine karar vermiştir.³

Anayasa Mahkemesi daha yeni tarihli *Barış Baş* kararında ise masumiyet karinesinin ikinci yönüyle ilgili bir karar vermiştir. Bu kararda öğrencisine tokat attığı iddiasıyla ilgili olarak hakkında eş zamanlı bir şekilde hem ceza soruşturması hem de disiplin soruşturması başlatılan bir öğretmenin başvurusu ele alınmıştır.

Başvuru hakkında ceza kovuşturması sonunda tokat atma eylemi sabit görülmeyle beraat kararı verilmiştir. Buna rağmen Bölge İdare Mahkemesi, kendisini tokat atma fiilinin dışında

gerçekleşen örneğin başvuruçunun öğrenciye bağırması ve onu kravatından sertçe tutarak başını çevirmesi gibi fiillerle sınırlı tutmamış, aksine tokat atma fiiline ilişkin olarak da değerdendirme yaparak bu fiilin sabit olduğuna hükmetmiştir. Anayasa Mahkemesi, beraat kararını sorgulayan bu yaklaşımın masumiyet karinesini ihlal ettiği sonucuna varmıştır.⁴

Burada ceza mahkemesi kararının isabetsiz olduğu, gerçekte çocuğun yüzündeki kızarıklığın ve buz uygulanmasının tokat atma eyleminin sabit olduğunu gösterdiği söylenebilir. Mahkeme bu hususu da dikkate alarak masumiyet karinesinin önemini řu şekilde vurgulamıştır:

“Ceza Mahkemesi kararındaki isabetsizlik masumiyet karinesine istisna getirilmesini gerektiren bir durum değildir. Masumiyet karinesine saygı gösterilmesindeki kamusal yarar, bazı durumlarda haksızlık teşkil eden fiili işleyenin disiplin yönünden yaptırımsız kalmasını bile haklılaştıracak derecede önemlidir.”⁵

Diğer yandan kamu otoritelerinin devam eden yargılama sürecinde veya beraat kararından sonra kişilerin suçlu olduklarına dair açıklama yapmaları masumiyet karinesini ihlal edebilir. Bu nedenle sorumluluk makamında olan yetkililerin bilhassa yargılama sürecinde özenli bir dil kullanmaları gerekmektedir.

Değerli Katılımcılar,

Masumiyet karinesi ve diğer temel hakların etkili bir şekilde korunması, sadece kurallara, kurumlara ve kişilere bağlı değildir. Bir dördüncü “K” daha gerekir. O da költürdür. Temel hakların korunması “öteki”nin ontolojik varlığını kabul eden bir költürün yeşermesi ve yerleşmesine bağlıdır. Zira masumiyet karinesi dahil, temel hakların korunması önemli ölçüde bizim dışımızdakilere bağlıdır. Burada asıl mesele, “öteki”nin de temel hakların öznesi olduğunu kabul etmektir.

Festivalin akademik toplantısına “*Ben Masumum*” şeklinde çarpıcı bir konu başlığı seçilmiş. Ancak “*Masumum*” kadar “*Masumsun*” da diyebildiğimiz bir anlayışa sahip olmamız gerekiyor. Aslında bu anlayışın kaynakları Doğu’nun irfanında ve bu coğrafyanın ruh köklerinde fazlasıyla mevcuttur. Mevlânâ, Yunus Emre ve Hacı Bektaş-ı Veli’nin söylemleri analiz edildiğinde “öteki”ne saygının merkezi bir yer teşkil ettiği görülecektir. Sözelimi Sadi şirazi diyor ki “*Başkasının acısını paylaşmayana insan denemez!*”

Kısacası, masumiyet karinesinin etkili şekilde korunabilmesi “öteki”ne saygı költürünün geliştiiği, hukuk ve adaletin hâkim olduğu bir sosyal ve siyasal iklimi gerektirmektedir. Esasen hukuk ve adaletten ayrılmak, sadece toplumsal ve siyasal düzeni yozlaştırmaz, aynı zamanda insanı insan olmaktan uzaklaştırır.

Bu bağlamda son sözü bu hakikati günümüzden yaklaşık 2.500 yıl önce dile getiren Aristo'ya bırakmak istiyorum. Muallim-i evvel olarak anılan Aristo'ya göre “yaşayan varlıkların en mükemmeli olan insan, hukuk ve adaletten ayrıldığında mahlûkatın en kötüsü olur.”⁶

Sabırla dinlediğiniz için teşekkür ediyorum, hepinize sağlık ve afiyet diliyorum.

Zühtü ARSLAN
Anayasa Mahkemesi Başkanı

*10. Uluslararası Suç ve Ceza Film Festivalinin “Ben Masumum” Konulu Akademik Programının Açılışında Video Konferans Yöntemiyle Yapılan Konuşma, 20/11/2020.

¹ A. Schopenhauer, *Yaşam Bilgeliği Üzerine Aforizmalar*, (İstanbul: İş Bankası Yayınları, 2006), s.75.

² AYM, E. 2018/101, K. 2019/3, 13/2/2019, §16.

³ S.M. [GK], B. No: 2016/6038, 20/6/2019.

⁴ *Barış Baş* [GK], B. No: 2016/14253, 2/7/2020.

⁵ *Barış Baş*, § 66.

⁶ *The Politics of Aristotle or A Treatise on Government*, Everyman's Library, trans. W. Ellis, (London: J.M. Dent & Sons Ltd., 1912), Bölüm 2, 1253a, s. 5.